



PROGRAMA ENTRECULTURES: GRUP DE REFLEXIÓ PERMANENT SOBRE EDUCACIÓ INTERCULTURAL

Resum de la sessió del dia 25 de gener del 2003

1. MARC TEÒRIC SOBRE EL RACISME **Aportacions de Mikel Aramburu.**

Prèviues

- Quan parlem de la construcció de la imatge de l'“altre”, cal tenir present que en aquesta construcció hi ha elements d'ambivalència i contradicció sobre la percepció de l'immigrant.
- Cal distingir entre racisme i etnocentrisme; l'etnocentrisme és l'acció de valorar a l'altre en funció de les pròpies concepcions del món i és una característica universal inherent als éssers humans. Per contra, el racisme és una actitud hostil cap a determinats grups humans i no és un tret universal sinó que és pròpia de contextos sociohistòrics determinats.

Recorregut històric

- El concepte de raça neix a l'Europa del segle XVIII. Inicialment es tractava d'un concepte de tipus naturalista que s'aplicava a la diversitat d'una mateixa espècie animal i, posteriorment, va passar a aplicar-se a la diversitat humana. Cal dir que a partir del segle XVIII, la teoria racial va dominar pràcticament tot el planeta.
- A l'època moderna d'Europa la diversitat humana es va explicar des de teories basades en elements biològics. A partir d'aquests elements biològics es van definir atributs socials i morals, uns de positius i altres de negatius, en funció del que els científics van classificar jeràrquicament (unes superiors a les altres) com a races. Les races es van definir a partir de certes característiques físiques que es van seleccionar de manera aleatòria. Aquesta teoria es va utilitzar per justificar, per exemple a través del colonialisme, que determinats grups humans considerats com a inferiors patissin explotació i dominació per altres grups.

- Al llarg de la història aquesta necessitat d'explicar la diversitat humana ha utilitzat diferents arguments. Per exemple, el grecs van justificar l'esclavitud, la dominació i la discriminació d'un grup basant-se en la oposició entre els éssers civilitzats de la Polis grega (homes virtuoses que dominaven les seves passions) i els bàrbars (no formaven part de la Polis perquè no tenien domini sobre les seves passions). En aquest sentit, cal dir que els espanyols que van anar a Amèrica llatina van utilitzar aquesta mateixa doctrina aristotèlica convertida al cristianisme de tal manera que, l'esclavitud que van exercir sobre els indis no es va fonamentar en elements de tipus biològic sinó en la relació de dominació d'un grup civilitzat (els colonitzadors) en contraposició a un grup que calia civilitzar (els indis).
- Aquesta doctrina racial va dominar la ciència europea fins a mitjans del segle XIX i va arribar a institucionalitzar-se a determinades disciplines acadèmiques, com ara les econòmiques i les científiques. Després de la Segona Guerra Mundial i sobretot amb el descobriment de l'holocaust, es va posar l'èmfasi a desacreditar la doctrina racial des de les institucions polítiques de diferents països.
- A partir de mitjans del segle XIX va començar a posar-se en dubte la veracitat del concepte de raça. Des de l'antropologia social americana (F. Boas, un jueu fugit de l'Alemanya nazi, i els seus deixebles) es va demostrar que el comportament, actituds i valors dels éssers humans depenia del context social i no dels elements biològics.
- Aquesta explicació culturalista dels éssers humans es va difondre ràpidament afavorint el naixement del relativisme cultural que en definitiva venia a dir que abans de valorar les cultures cal entendre-les en el seu context social per arribar a comprendre els seus productes culturals. D'altra banda, des del camp de la biologia també es va qüestionar l'existència de races. Darrerament, i gràcies al desenvolupament de la genètica, s'ha desprestigiada totalment l'existència de categories racials.
- Hi ha tres elements bàsics sobre els quals se sustentava la doctrina racial clàssica: la diferenciació essencialista, l'element biològic i la jerarquització. Tenint en compte que en l'actualitat ningú s'atreveix a justificar i a defensar el racisme des de la vessant biològica, podem continuar parlant de racisme? En aquest sentit, Levi-Strauss i altres antropòlegs dels anys 60 van manifestar que no es podia parlar de racisme si l'element biològic desapareixia. Pel que fa a l'àmbit de les ciències socials, sobretot a l'antropologia, es deixa de parlar de races per parlar de relacions interètniques. Cal dir però, que al voltant dels anys 80, molts autors de l'àmbit de l'esquerra critiquen el concepte d'ètnia perquè es considera que obvia les condicions d'opressió i de dominació que han viscut determinats grups humans al llarg de la història. Aquests autors defensen que s'ha de parlar de raça perquè determinats grups humans s'han constituït en determinades situacions d'exclusió i discriminació sistemàtica (p.e. els negres als Estats Units).

- També hi ha qui estableix diferències entre el racisme (construcció d'una determinada filosofia ideològica) i el racialisme (com un seguit de prejudicis de tipus racial); d'altres consideren que si bé el marcador bàsic del racisme deixa de ser el criteri biològic, el que el substitueix, en aquest cas l'essencialisme, manté la rigidesa de classificació. En l'actualitat, la cultura opera amb la mateixa lògica rígida que anys enrere havia operat la biologia. És a dir, s'atorga a les cultures una essència immutable i ahistòrica i, abans s'atorgava a la biologia la incapacitat de canvi dels individus de les races considerades com a inferiors. A la pràctica l'efecte d'aquest discurs segueix essent l'exclusió social de determinats grups humans.

Comentari de textos

Algunes constatacions que se'n desprenen:

- A través d'un exemple es generalitza una característica cultural com si fos un tret nacional d'un determinat col·lectiu.
- En els discursos que es recullen als textos no s'utilitza la biologia com a element que marca les diferències entre els immigrants i els autòctons. Explícitament tampoc s'utilitza la jerarquització (uns són millors que els altres) però implícitament la classe social és la que jerarquitza. Es posa l'èmfasi en el distanciament existent entre les costums "dels d'allà" respecte a les "dels d'aquí". El llenguatge que s'utilitza es fonamenta en el relativisme cultural. Tot i que explícitament no hi ha un judici pejoratiu dels costums dels immigrants, s'extreu dels documents que els costums són incompatibles i que, per tant, no podem viure junts. Els costums dels immigrants es perceben com a degradants de l'espai social.
- Aquest tipus de discurs pertany a un determinat segment de la població, concretament a representants de l'elit popular que tenen un cert grau d'instrucció i que es relacionen habitualment amb el camp polític. Es tracta de persones que utilitzen certes estratègies discursives que els fan tenir un discurs, inicialment, políticament correcte.

2. INFLUÈNCIA DELS DISCURSOS POLÍTICS I DEL MARC LEGAL EN LA CONSTRUCCIÓ NEGATIVA DE LA IMMIGRACIÓ **Aportacions de Núria Vives**

Introducció

- A partir de la modificació de la Llei d'estrangeria, l'any 1999, hi ha una ofensiva, sobretot per part del Partit Popular (però no exclusivament) per convertir l'immigrant en problema i justificar així unes determinades polítiques restrictives. Es fa, de manera excessiva, un ús electoralista de la immigració.

- La primera pregunta que ens hauríem de fer és per què tenen tant d'èxit determinats discursos polítics quan en realitat, tot i tenint una gran eficàcia a nivell social, la base empírica d'aquests discursos és molt feble. Segurament l'èxit d'aquests discursos tenen a veure amb la gran facilitat de connexió amb les pors d'una bona part de la ciutadania. No obstant això, caldria situar moltes de les dificultats que es vinculen exclusivament a la immigració en el camp social ja que es tracta de dificultats lligades a qualsevol individu que pateixi exclusió social.
- Altres qüestions a tenir presents: la política de la Comunitat Europea es mostra cada cop més obsessiva amb la seguretat. Hi ha molt de descrèdit dels valors antiracistes ja que se'ls considera utòpics. Els arguments de l'extrema dreta s'han incorporat a certs partits polítics que, en principi, ideològicament, es manifesten com a partits de centre o d'esquerra.

Idees- eix de la imatge negativa de la immigració

Distinció entre immigrants bons i dolents

- Els bons són aquells que entren de manera "legal", els dolents són aquells que entren de forma irregular i que, per tant, es salten les regles del joc. Es criminalitza els immigrants irregulars i se'ls arriba a percebre
- com a perversos i no com a víctimes. Actualment a l'Estat espanyol hi ha comptabilitzades 400.000 persones amb situació administrativa irregular, la majoria de les quals està treballant. Per què, per tant, no se les regularitza? Enguany no hi ha cap regularització prevista, l'única via que tenen les persones sense papers de regularitzar la seva situació és demostrant la seva estada continuada durant tres anys. Cal dir també que el contingent anual ha fracassat.

Immigració associada a delinqüència

- L'argument estrella del discurs xenòfob és l'associació d'immigració i delinqüència. Els discursos distingeixen entre els que venen a treballar i els que venen a robar. El lligam entre delinqüència i immigració va tenir el seu moment àlgid amb la presentació, per part del govern, d'unes xifres que van ser refutades per la mateixa policia. Les xifres presentades incloïen: persones amb faltes administratives, com per exemple els i les sense papers, i petits delictes. Aquesta associació es l'argument que s'ha utilitzar per endurir el sistema penal en general. Les xifres presentades han servit per justificar una política d'eficàcia contra un enemic que s'ha anat construint. En les enquestes del CIS, la preocupació social sobre delinqüència i immigració puja en funció de les notícies que van apareixent als mitjans de comunicació.

Els necessitem per treballar

- Hi ha una consideració instrumental sobre la immigració: sovint s'afirma que les persones immigrades les necessitem perquè ocupin determinats llocs de treball que els nacionals no volem ocupar i per mantenir el

nostre estat del benestar (ús des del punt de vista demogràfic i alhora laboral). Aquest discurs és pervers perquè considera la immigració només des de les necessitats que té el país d'acollida, condicionant la situació de les persones immigrades i qüestionant el seu dret a la mobilitat social i als serveis. Aquest argument es pot girar en contra en moments d'altres quotes d'atur.

Els integrables i no integrables

- S'utilitza aquest argument per atorgar els cupos produint-se així una discriminació per origen en funció de si es considera que persones de determinats països procedeixen de cultures més o menys integrables. Això ha provocat un descens d'entrades del marroquins i augment dels llatinoamericans. D'altra banda cal dir que en els últims anys s'ha difós un discurs islamòfob (G.Sartori, O.Fallaci,...) que es reforça a partir del 11-S i enllaça amb el racisme històric envers el "moro". Aquest discurs es tradueix socialment a través de diverses pràctiques discriminatòries (rebuig a la instal·lació de mesquites, més obstacles a la regularització de marroquins) i es disfressa amb la coartada del respecte als drets humans.

Drets sí però deures també

- La incorporació a una societat hauria de ser l'entrada en un marc comú de drets i deures i, per tant, els deures dels immigrants no haurien de ser diferents als de la resta de ciutadans. La insistència en el compliment dels deures per part dels immigrants només és explicable si se'ls considera genèricament sota sospita, i d'això se'n diu racisme.

Reducció de la imatge de la immigració als irregulars acabats d'arribar

- Es debat de la immigració se centra en les persones en situació administrativa irregular que acaben d'arribar, aquest fet aplaça el tema del dret al vot d'aquelles persones que porten més temps a Catalunya.

3. REPRESENTACIONS QUOTIDIANES DE L'ALTERITAT FEMENINA. DONES IMMIGRADES I D'ALTRES CULTURES A LA PREMSA ESPANYOLA

Aportacions d'Estela Rodríguez

Introducció

- Les reflexions que aporta Estela Rodríguez es basen en una recerca realitzada des del *grup Multiculturalisme i gènere* on es va recollir i analitzar la premsa durant els anys 95, 96 i 97. La recerca es fonamenta en l'anàlisi de: les fotografies que acompanyen a les notícies de premsa, edició del diari (lloc que ocupa la notícia i la respectiva imatge) i en les vinyetes de còmic.
- Al 1995 apareix un manual d'estil des del gremi de periodistes i Benestar Social amb l'objectiu de tractar amb correcció les minories ètniques. A la pràctica aquestes mesures no han tingut l'eficàcia que inicialment es preveia, ja que al 2000 les notícies referents a la immigració han tingut el mateix tractament però a més s'han multiplicat per vuit.
- El discursos escrits i alhora les imatges, transmeten de manera subliminar ideologies definides i determinen la construcció simbòlica de la dona immigrada.
- Cal tenir present que qui acostuma a manar al diari és l'empresa. La crítica del periodista està sovintofegada.

Pel que fa a la recerca

- L'"altre", normalment surt agrupat col·lectivament donant-se així la idea d'homogeneïtat i obviant -se les particularitats. Aquest agrupament, sobretot les fotografies on apareixen homes, es mostra a través de cues, persones saltant tanques (potenciant la idea d'invasió i de massificació) pasteres i cadàvers.
- Pel que fa a les imatges on apareixen dones d'altres països, cal dir que normalment es ressalten aquelles característiques que suposadament les diferencien més de les dones europees; les dones musulmanes acostumem a aparèixer amb xador, (sotmeses, incultes...) sobretot quan es parla de terrorisme islàmic; les dones de l'Àfrica subsahariana sovint apareixen amb nens, també s'utilitzen fotos de dones despullades o semidespullades (normalment del carib o llatinoamericanes) relacionant-les així amb la prostitució. Les dones occidentals surten com a model a seguir. En aquest sentit, val a dir que freqüentment apareixen fotografies de noies d'origen immigrat que vesteixen a la manera occidental. Cal dir que a la premsa apareixen molt poques imatges positives de les dones d'origen immigrat, segurament degut a la clara invisibilització que pateixen a la nostra societat.
- Un altre element a tenir en compte és que darrera de les notícies acostumen a amagar-se rutines de producció com per exemple el fet que les fotografies solen ser d'arxiu i no estan signades (contràriament amb el que passa amb les notícies). Pel que fa a la notícia escrita, les rutines de producció no sempre possibiliten poder contrastar les notícies. En aquest sentit cal dir que molts periodistes critiquen el fet que, majoritàriament, les entitats d'immigrants no tinguin gabinet de premsa. Com podem facilitar notícies normalitzades des de les entitats? Quins mecanismes es poden utilitzar per contrarestar les informacions?

4. RETÒRIQUES D'EXCLUSIÓ I PRÀCTICA DE LA VIOLÈNCIA. UNA ANÀLISI ETNOGRÀFICA EN L'ÀMBIT DE L'EDUCACIÓ

Aportacions de Carles Serra

- L'objectiu de la recerca és posar en relació els temes de *violència i racisme* que es donen a un centre de secundària.

Elements de context, condicions que repercuteixen en les relacions interètniques del centre:

- Es tracta d'un poble amb un gran creixement a causa de la immigració interna de l'Estat i, darrerament, a la immigració extracomunitària.
- Nivell socioeconòmic precari.
- En l'actualitat la xarxa associativa és inexistent tot i que els moviments associatius havien estat molt actius i molt importants a l'època postfranquista.

Pel que fa al centre:

- Es tracta d'un centre on hi ha implicats diferents serveis: TAE (situat fora de l'institut), compensatòria, SEDEC, EAP, objectors de consciència. Val a dir que entre els diferents serveis hi ha certa descoordinació.
- És un centre de tres línies amb una trentena d'alumnes d'origen immigrant.
- Les infraestructures del centre es troben degradades.
- Pel que fa a la diversitat acadèmica, es va decidir fer grups de nivell, fet que ha provocat que determinats alumnes se sentissin etigmatitzats per pertànyer al grup "dels tontos".
- El centre té dificultats per donar resposta a la integració d'alumnes d'origen immigrant, i alhora per fer front a les situacions de violència (indisciplina, atacs,...) .
- Es tracta, doncs, d'un centre desbordat per diferents causes. Les dificultats que ha d'atendre no se centren exclusivament en el la manca de recursos i eines per donar resposta a l'educació intercultural sinó que hi ha altres dificultats de base sobre les quals caldria reflexionar i actuar. En definitiva, el racisme que es dona al centre és el resultat d'altres problemes no resolts.
- Els discursos sobre identitat dels alumnes no es centren exclusivament en la relació entre els immigrants i els autòctons, sinó també entre catalans i espanyols. Segons Jordi Pascual, cal distingir dos discursos pel que fa a la construcció de la identitat: el de la nacionalitat (catalans en contraposició a espanyols) i el de l'alteritat (nacionals en contraposició a estrangers). Pel que fa al discurs nacional, no és rígid ni està gaire definit. Aquest discurs no s'utilitza per discriminar els individus sinó que s'aplica a aquells temes que tenen a veure amb qüestions nacionals. En canvi el discurs de l'alteritat s'utilitza per discriminar els considerats com a estrangers.

- Un altre element que s'extreu de la recerca és que els adolescents no consideren immigrants ni als fills de famílies mixtes ni als immigrants arribats de Madrid; per ells els que no tenen papers són els immigrants
- El discurs respecte als marroquins és sobretot essencialista. Es naturalitzen les diferències atribuint-los conductes associals i delictives. Cal dir que molts dels joves utilitzaven el greuge comparatiu aplicant l'argument polític "els estan tractant massa bé. Que es tallin més perquè són estrangers" (per tant, els joves consideren que els immigrants no tenen els mateixos drets que la resta de companys).
- D'altra banda, cal fer distinció entre el tractament que reben els fills/es de famílies immigrades en funció del gènere: les noies estaven absolutament aïllades a l'hora del pat i i no es relacionaven amb noies que no fossin també immigrades. Pel que fa als nois, se'ls agredia psicològicament i físicament (conflictes, insults, violència física).
- Cal dir, però, que a l'IES hi havia diferents formes de violència adreçades a tothom i no exclusivament als fills/es de progenitors immigrants. El discurs racista era generalitzat a tots els alumnes i no només el compartien els que practicaven la violència racista. El fet que majoritàriament es compartís el discurs racista acabava legitimant les accions racistes que es donaven. És a dir, si bé davant de les accions violentes contra adolescents "autòctons" els companys de l'agredit sortien a defensar-los, no passava el mateix quan es tractava d'un noi d'origen immigrant.
- Els que tenien discursos més articulats racistes no eren els més violents. Els que eren violents ho eren amb tots els adolescents més enllà del seu origen cultural.